

Manuel Kastels, SUNOV RAT: KRIZA LIBERALNE DEMOKRATIJE,
CLIO, Beograd, 2022, str. 126

Ako bismo pokušali da savremeni svijet opišemo jednom riječju, to bi zasigurno bila – kriza. U posljednjoj deceniji, kriza je postala sveobuhvatna odrednica političkih, ekonomskih i društvenih procesa, a uz nju se podjednako vezuju osjećaji nesigurnosti, straha i dubokog gubitka legitimnosti ključnih institucija. Upravo tim temama se bavi Manuel Kastels u svojoj knjizi, nastojeći da, kroz slojevitú analizu savremenih liberalno-demokratskih režima, s posebnim fokusom na primjer Španije, ukaže na temeljne uzroke postepene erozije poretka koji je, nakon pada Berlinskog zida, zadobio status univerzalne norme u globalnim okvirima.

Kastels u svojoj analizi ističe da kriza liberalne demokratije nije ni lokalna ni prolazna pojava, već da njen obim ima transnacionalne implikacije koje potresaju same temelje predstavničkog modela vladavine. U središtu njegove dijagnoze nalazi se duboki raskol između građana i političkih elita, odnosno gubitak povjerenja koji ugrožava stabilnost društvenog ugovora i legitimitet institucija. Ovaj deficit povjerenja, prema Kastelsu, predstavlja ključno objašnjenje

nje porasta političkog ekstremizma, populističkih pokreta i antiestablišment narativa širom svijeta, od ponovnog uspona Donalda Trampa, preko polarizacije američkog društva, do rastućih autoritarnih tendencija u državama poput Poljske i Mađarske.

Naslanjajući se na sopstvenu teoriju „mrežnog društva“, Kastels ponovo podvlači kako procesi globalizacije i digitalne transformacije urušavaju tradicionalne oblike političke organizacije. Državna nacija, u svom klasičnom smislu, suočena je s gubitkom suvereniteta, kako pod uticajem globalnog kapitala, tako i zbog decentralizovane moći informacija koja mijenja način na koji se formira javno mnjenje i vrši politička mobilizacija.

Drugo poglavlje Kastels otvara analizom straha kao jedne od najdubljih i najsnažnijih ljudskih emocija, naglašavajući njegovu političku i društvenu djelotvornost. Terorizam, prema njegovom tumačenju, počiva upravo na instrumentalizaciji straha, koji ne samo da destabilizuje društva, već i mijenja tok političkog odlučivanja. Analizirajući uzroke terorističkih napada na tlu Evrope nakon 2014. godine, Kastels identifikuje

je tri dominantna izvora radikalizacije. Prvi se odnosi na marginalizaciju muslimanskog stanovništva u Evropskoj uniji, iako je značajan broj muslimana rođen upravo u tim državama. Diskriminacija na obrazovnom, političkom i kulturnom planu generiše osjećaj isključenosti, što u krajnjoj instanci može prerasti u gñjev i otpor. Drugi izvor radikalizacije je ideološki – riječ je o globalnom džihadu, koji nalazi izražaj u djelovanju pokreta poput Al Kaide i tzv. Islamske države. Treći, po Kastelsu i najdublji uzrok, jeste potraga za smislom – egzistencijalna praznina koju, kako tvrdi, savremeno zapadno društvo nije u stanju da ispuní, posebno usljed dominacije potrošačkog individualizma i opšte depolitizacije građanskog života.

U tom okviru, Kastels ukazuje na paradoks globalizacije: iako ona sa sobom donosi povećanu povezanost, istovremeno generiše i kontraefekte, povratak ideji nacije kao temeljne identitetske zajednice. Nacija se, u tom smislu, javlja kao utočište, simbol stabilnosti i kulturnog kontinuiteta u vremenima krize. Nacionalni narativi time ne nestaju u globalizovanom svijetu, već naprotiv, postaju sve izraženiji, pogotovo u kombinaciji sa socijalnim frustracijama, populističkim diskursom i migracionim pritiscima. Kastels tumači uspon Donalda Trampa kao simptom dubljih društvenih pomjeranja: njegov antiglobalistički diskurs, iako na prvi pogled specifično američki, zapravo odražava šire globalne trendove koji se očitavaju kroz ekonomsko nezadovoljstvo, porast nezaposlenosti i sve dublje socijalne nejednakosti. Ove tendencije su, prema Kastelsu, posljedica kako promjene u samoj prirodi rada u digitalnom dobu, tako i dubokih strukturalnih posljedica koje su izazvale politike deregulacije, finan-

sijalizacije i liberalizacije tržišta rada širom svijeta. Trend reafirmacije nacionalnih interesa, koji je postao izražen širom Evrope tokom posljednje decenije, doveo je i do izlaska Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije, tog političkog potresa koji je označio kraj jedne epohe evropske integracije. Kastels ovaj fenomen analizira kroz pojam „Bregzit-društva“, kojim obuhvata specifičan društveni segment: slabije obrazovane slojeve stanovništva, geografski udaljene od urbanih i kosmopolitskih centara, mahom muškarce i stariju populaciju koja se osjeća zapostavljeno u savremenim ekonomskim i kulturnim tokovima. Ova grupa, kako Kastels tumači, ne samo da je bila ključna u određivanju ishoda referenduma o izlasku iz EU, već i simbolizuje širu dinamiku populističke mobilizacije širom Zapada.

U istom analitičkom ključu, Kastels povezuje krizu Evropske unije sa tri duboko ukorijenjena izazova. Prvi je identitetski: odsustvo koherentnog evropskog identiteta, odnosno nemogućnost da se stvori osjećaj zajedničke kulturne i političke pripadnosti. Suprotno tome, nacionalni identiteti doživljavaju novu valorizaciju, što postaje očigledno u javnim diskursima, političkom predstavljanju i izbornim preferencijama građana. Druga velika kriza je migracijska: talasi izbjeglica sa Bliskog istoka i sjeverne Afrike ne samo da su opteretili kapacitete država članica, već su probudili snažne ksenofobne i antiimigrantske impulse, koji su poslužili kao pogonsko gorivo za uspon radikalne desnice i konzervativnih pokreta u više evropskih zemalja. Treći sloj krize ogleda se u deficitu demokratije, ili sve izraženijem jazu između evropskih birokratija i građana, kao i u percepciji da se odluke donose van demokratskog nadzora.

U završnom dijelu knjige, Kastels fokus prebacuje sa globalnog i evropskog nivoa na nacionalni kontekst Španije, koristeći ga kao studiju slučaja krize liberalne demokratije. Kriza iz 2008. godine bila je katalizator za nastanak pokreta M15 (poznatog i kao Indignados), koji je artikulisao zahtjeve za dubljom, participativnijom i autentičnijom demokracijom. Kastels analizira kako je ovaj pokret bio ne samo izraz društvenog nezadovoljstva, već i pokušaj redefinisiranja političkog prostora u zemlji. Politički pejzaž Španije, koji je decenijama bio dominiran dvostranačjem, počinje se fragmentisati, što se najjasnije vidi kroz uspon partije Podemos, koja uspijeva da institucionalizuje bunt i postane relevan-

tan politički akter. Kastels kroz ovaj primjer pokazuje kako se promjene na globalnom nivou reflektuju u konkretnim nacionalnim kontekstima, što čini ovu knjigu izuzetno vrijednim doprinosom razumijevanju savremenih političkih transformacija.

Kastelsova knjiga pruža dubinsku analizu savremenih političkih lomova, ukazujući na to da je predstavnički sistem koji živimo u potrazi za novim izvorom legitimiteta. Kroz povezivanje globalnih trendova s lokalnim dinamikama, Kastels nas poziva da promislimo o novim modelima političkog angažmana i društvene kohezije, kako bi se odgovorilo na izazove epohe nesigurnosti.

Mr Filip Denda